

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

หัตถกรรม เป็นงานศิลปะที่อยู่คู่กับความเจริญทางวัฒนธรรมและสังคมไทยมาช้านาน โดยในระยะแรก ๆ หัตถกรรมเป็นเพียงการผลิตเพื่อบริโภคภายในครัวเรือน ต่อมาหัตถกรรมถูกจัดให้เป็นอุตสาหกรรมภาคหนึ่ง หรือเรียกได้ว่าเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน นอกจากนี้จะเป็นการใช้แรงงานและผลิตเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือนแล้ว ยังสามารถสร้างรายได้โดยมีการจำหน่ายภายในท้องถิ่น ซึ่งประชาชนที่ประกอบอาชีพหัตถกรรมส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในชนบท โดยมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก และทำงานหัตถกรรมเป็นอาชีพรอง จนกระทั่งภาครัฐได้กำหนดทิศทางการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ประชาชนในประเทศมีความอยู่ดีกินดีอย่างทั่วถึง ซึ่งมีแนวคิดอันหนึ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับและนำไปปฏิบัติในประเทศกำลังพัฒนา คือ การปรับปรุงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ จากเกษตรกรรมอย่างเดียวมาเป็นอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมประกอบกัน ดังนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้ก้าวหน้าจึงเป็นเศรษฐกิจที่มีการผลิตอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น ผลจากการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้เศรษฐกิจของประเทศได้มีการขยายตัวและพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว ทำให้ภาคอุตสาหกรรมเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ และเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศจากเดิมที่มีภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก กลับกลายมาเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก ซึ่งพบว่าภาคอุตสาหกรรมได้มีมูลค่าเพิ่มเป็นสัดส่วนสูงกว่าภาคเกษตรกรรมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 และในปี พ.ศ. 2536 ภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรมและการบริการมีสัดส่วนร้อยละ 10.0 39.3 และ 50.7 ตามลำดับ ซึ่งระหว่างปี พ.ศ. 2530-2537 เศรษฐกิจของประเทศมีการขยายตัวในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 13.5 หลังจากนั้นเศรษฐกิจของไทยก็ยังคงขยายตัวอยู่ในระดับสูงอย่างต่อเนื่องจนถึงปี พ.ศ. 2539 (มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด และคณะ, 2539: 8)

สำหรับการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมที่ผ่านมา แม้จะมีบทบาทสำคัญต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศ แต่การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วนั้น กลับส่งผลต่อการลดลงอย่างรวดเร็วของทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากต่างประเทศ รวมไปถึงการพึ่งพาเทคโนโลยีที่เข้ามาในรูปแบบของการร่วมลงทุนและการนำเข้าเครื่องจักรอุปกรณ์ต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน

ก็ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท ปัญหาด้านการกระจายรายได้ นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ตามมามากมาย เนื่องจากแรงงานส่วนเกินจากภาคการเกษตรได้อพยพเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก จึงทำให้เกิดความแออัดในเมืองใหญ่ รวมไปถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาการล่มสลายของสังคมในชนบท เพราะในชนบทจะไม่มีคนในวัยทำงาน เหลือแต่เพียงเด็กและคนชราจนเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ เนื่องจากประชากรในภาคการเกษตรเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศและมีฐานะยากจน

ในปี พ.ศ. 2539 เศรษฐกิจของประเทศเริ่มชะลอตัวลง โดยเฉพาะภาคอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อการส่งออก และประเทศไทยยังประสบกับปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจและการเงินที่เกิดขึ้นในปี 2540 ได้ส่งผลให้ภาคธุรกิจอุตสาหกรรมต่าง ๆ ได้รับความกระทบจนต้องชะลอการผลิตและปิดกิจการไปเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดภาวะการว่างงาน ซึ่งแรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่หลังไหลมาจากภาคเกษตรกรรม ต้องถูกเลิกจ้างและกลับสู่ชนบทมากขึ้น ภาคเกษตรกรรมจึงไม่สามารถรองรับแรงงานได้ทั้งหมด เนื่องจากปัจจัยการผลิต ซึ่งได้แก่ ที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้สังคมชนบทได้รับผลกระทบมากยิ่งขึ้น

จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งที่เป็นผลมาจากวิกฤตเศรษฐกิจและจากความไม่แน่นอนทางการผลิตของภาคเกษตร ทำให้ประชากรในชนบทต้องพยายามหารายได้เพิ่ม เพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัว เมื่อว่างเว้นจากการเพาะปลูกตามฤดูกาลแล้ว โดยการแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นต้องเริ่มที่ชุมชนในภาคเกษตรกรรม เนื่องจากเป็นภาคเศรษฐกิจพื้นฐานที่สำคัญของประเทศ ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ซึ่งเป็นฉบับปัจจุบัน ที่ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาที่จะนำไปสู่การพัฒนาอย่างสมดุล มีคุณภาพและยั่งยืนด้วยการเสริมสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจและสังคมให้เข้มแข็ง เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาแก้ไขปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจได้ กระทรวงมหาดไทยจึงได้มอบหมายแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองให้แก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ในสังคมชนบท โดยมีโครงการที่รองรับและแนวทางปฏิบัติ เช่น กิจกรรมกลุ่มอาชีพ การจัดลานชุมชนและตลาดนัดชุมชน การพัฒนาเครือข่ายร้านค้าชุมชน การสนับสนุนให้มีการดำเนินงานเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545)

นโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชน ซึ่งเป็นผลพวงมาจากการเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ คือ การส่งเสริมให้มีการใช้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่มีอยู่ควบคู่ไปกับการทำการเกษตรกรรม โดยหาอาชีพเสริมในลักษณะของการประกอบอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือนจากเดิมที่เป็นการผลิตเพื่อใช้สอยในครัวเรือนเท่านั้น เมื่อมีการส่งเสริมการฝึกอบรมจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้อุตสาหกรรมในครัวเรือนได้รับการพัฒนาและขยายเป็นอุตสาหกรรมชุมชนและอุตสาหกรรมขนาดย่อม การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่ม เพราะนอกจากจะเป็นการสร้างรายได้ให้แก่สมาชิกภายในกลุ่มแล้ว ยังสามารถสร้างรายได้ภายในชุมชน นอกจากนี้การรวมกลุ่มของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น ยังสามารถขยายการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้นในรูปของธุรกิจชุมชน เช่น การทอผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้าทอ การทำร่มจากกระดาษสา การแกะสลักไม้ การทำเฟอร์นิเจอร์ การแปรรูปอาหาร ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้มีการกระจายรายได้อย่างกว้างขวาง ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง โดยยึดการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจเป็นเครือข่ายเน้นส่งเสริมการตลาดชุมชน

จากการที่รัฐบาลใช้นโยบายเร่งด่วน เพื่อเร่งพัฒนาความอยู่ดีกินดีแก่ประชาชนจึงเริ่มจากการพัฒนาประชาชนในระดับรากหญ้า โดยส่งเสริมให้แต่ละชุมชนมีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งเป็นการใช้กลยุทธ์ในการนำเอกลักษณ์เด่นของผลิตภัณฑ์และแหล่งผลิต ทั้งด้านศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี วัสดุดิบในท้องถิ่น มาสร้างจุดเด่นให้แก่ผลิตภัณฑ์ของแต่ละชุมชนให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย เพื่อช่วยให้ตลาดผลิตภัณฑ์ในชนบทมีศักยภาพในระยะยาว แม้ว่าธุรกิจชุมชนจะได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ แต่ยังคงประสบปัญหาในด้านของการพัฒนาให้ธุรกิจชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เนื่องจากมีข้อจำกัดต่าง ๆ คือ

1. สินค้าหรือผลิตภัณฑ์จากธุรกิจชุมชน ยังไม่สามารถเข้าถึงตลาดใหญ่ๆ ได้ เนื่องจากผู้ประกอบการขาดความรู้ ขาดข้อมูลข่าวสารทางการตลาด ตลอดจนไม่มีประสบการณ์ในการขยายช่องทางการจัดจำหน่าย
2. สินค้าหรือผลิตภัณฑ์จากธุรกิจชุมชน มีคู่แข่งที่เป็นสินค้าที่มีการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการผลิต รวมไปถึงสินค้าที่มีตราสินค้า (Brand Name) จากต่างประเทศ
3. ผู้ประกอบการขาดข้อมูลทางการตลาด รวมถึงไม่มีการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์
4. ผู้ประกอบการไม่มีความรู้ในการใช้เทคนิคการผลิตเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ
5. ผู้ประกอบการขาดความรู้ในด้านการจัดการองค์กรของตน รวมถึงขาดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง
6. ผู้ประกอบการขาดเงินทุนที่ใช้ในการผลิต รวมถึงไม่สามารถหาแหล่งเงินทุนได้

เมื่อการใช้นโยบายของรัฐบาลในการที่จะส่งเสริมให้ประชาชนในระดับรากหญ้ามีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นของคนให้เกิดความเข้มแข็ง บ้านคอนหลวงเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากภาครัฐ ให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นแหล่งการผลิตผ้าทอและผลิตภัณฑ์จากผ้าทอที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดลำพูน ที่สามารถผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ตามความต้องการของตลาดและผู้บริโภค แต่ยังคงรักษาลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์ในด้านการอนุรักษ์ลวดลายผ้าที่ทอด้วยมือ เนื่องจากประชากรในหมู่บ้านได้รับการสืบทอดความรู้เรื่องการทอผ้ามาจากบรรพบุรุษ ซึ่งนอกจากจะมีฝีมือทางด้าน การทอผ้าแล้วยังสามารถนำผ้าทอมาทำการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้อย่างสวยงามและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวจนทำให้บ้านคอนหลวงได้รับรางวัลหมู่บ้านอุตสาหกรรมดีเด่นประจำปี 2542 จากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม นอกจากนั้นภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชน จึงได้มีการจัดการฝึกอบรมให้แก่สมาชิกกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านคอนหลวงในเรื่องต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ การอบรมการย้อมสีฝ้าย การอบรมการปรับทัศนคติ การออกแบบผลิตภัณฑ์ แต่ยังคงให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ควบคู่ไปกับการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์สิ่งทอ เพื่อช่วยให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพได้มาตรฐานและเป็น การขยายตลาดผลิตภัณฑ์

การศึกษาในครั้งนี้ จึงมุ่งทำการศึกษาโครงสร้างทางการตลาดของผลิตภัณฑ์สิ่งทอ บ้านคอนหลวง จังหวัดลำพูน เพื่อพิจารณาถึงระบบตลาดของบ้านคอนหลวง เพราะแม้ว่าผลิตภัณฑ์ สิ่งทอบ้านคอนหลวงจะได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐอย่างต่อเนื่อง แต่การพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอ บ้านคอนหลวงยังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เนื่องจากประสบปัญหาในด้านกระบวนการผลิต และการแสวงหาตลาดใหม่ ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ จากเหตุผลดังกล่าว การศึกษาครั้งนี้ จึงมุ่งทำการศึกษาโครงสร้างทางการตลาด วิธีการตลาด และผลการดำเนินงานทางการตลาดของ ผลิตภัณฑ์สิ่งทอบ้านคอนหลวง จังหวัดลำพูน รวมทั้งทำการวิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรคจาก การรวมกลุ่มการผลิต ตลอดจนหาแนวทางและวางแผน เพื่อส่งเสริมให้กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านคอนหลวง จังหวัดลำพูน มีการพัฒนาประสิทธิภาพในการผลิต การพัฒนามาตรฐานผลิตภัณฑ์ และการออกแบบผลิตภัณฑ์ รวมทั้งสามารถปรับตัวไปในทิศทางที่เป็นประโยชน์ต่อการเพิ่มขีดความสามารถ ในการแข่งขันและมีศักยภาพในระยะยาว เพื่อส่งผลให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชนมีการ พัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงโครงสร้างทางการตลาด วิธีทางการตลาด และผลการดำเนินงานทางการตลาดของผลิตภัณฑ์สิ่งทอ บ้านคอนหลวง จังหวัดลำพูน
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของผลิตภัณฑ์สิ่งทอ บ้านคอนหลวง จังหวัดลำพูน

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้กลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านคอนหลวงสามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาด และสามารถสนองตอบต่อความต้องการของผู้บริโภคได้
2. เพื่อใช้เป็นแนวทางให้แก่ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาและส่งเสริมผลิตภัณฑ์สิ่งทอบ้านคอนหลวง จังหวัดลำพูน

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษาโครงสร้างทางการตลาดของผลิตภัณฑ์สิ่งทอบ้านคอนหลวง จังหวัดลำพูน เป็นการศึกษาถึงโครงสร้างทางการตลาด วิธีทางการตลาด และผลการดำเนินงานทางการตลาดของผลิตภัณฑ์สิ่งทอบ้านคอนหลวง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน จำนวน 5 ชนิด ได้แก่ ฝ้ายรองงาน ฝ้ายม่าน ฝ้ายปูที่นอน กระเป๋า และรองเท้า ที่มีการตัดเย็บ ตกแต่งมาจากผ้าฝ้ายที่นำมาทอเป็นผืนแล้วหรือนำวัสดุอื่น ๆ มาประดับตกแต่งประกอบกัน รวมทั้งศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของกลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านคอนหลวง

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

สิ่งทอ หมายถึง วัสดุทอ คือ ผ้าฝ้ายที่ผ่านขั้นตอนการทอเป็นผืนแล้ว

ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ หมายถึง การนำเอาวัสดุทอ คือ ผ้าฝ้าย ที่ผ่านขั้นตอนการทอเป็นผืนแล้ว มาผ่านกระบวนการตัดเย็บ ตกแต่งออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จำนวน 5 ชนิด ได้แก่ ฝ้ายคลุมเตียง ชุดฝ้ายรองงาน ฝ้ายม่าน หมอนอิง และกระเป๋า ที่มีการตัดเย็บ ประดับ ตกแต่งมาจาก ผ้าทอพื้นเมืองหรือผ้าฝ้าย หรือนำวัสดุอื่น ๆ มาประดับตกแต่งประกอบกัน

โครงสร้างทางการตลาด หมายถึง ลักษณะทางด้านการจัดองค์ประกอบของตลาดแห่งหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ขายสินค้าในตลาด ผู้ซื้อสินค้าในตลาด และลักษณะซึ่ง กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ขายในตลาดที่มีผู้ขายรายอื่นในขณะนั้น รวมไปถึง ความสัมพันธ์ ระหว่างผู้ขายในตลาดที่มีต่อผู้ขายรายใหม่ ที่อาจเข้าร่วมกิจกรรมในตลาดในอนาคต

ผู้ผลิตรายอื่น หมายถึง วิชาหกิจชุมชนอื่น ๆ คือ กลุ่มคนที่มีการประกอบกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่ง ทั้งที่จดทะเบียนอย่างเป็นทางการหรือไม่มีการจดทะเบียน ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มโดยธรรมชาติ ได้แก่ กลุ่ม ชมรม สมาคม สหกรณ์ เป็นต้น